

Przedmowa I

Książka pt. „Kobiety w systemie bezpieczeństwa państwa” jest mocnym akcentem w sferze publicznej. Cieszę się, że publikacja ujrzała światło dzienne ze względu na wagę poruszanych w niej treści. Ważnym jest to, że w publikacji ukazano rolę kobiety jako niezależnej partnerki społecznej i równoprawnej uczestniczki rzeczywistości, związanej także z szeroko pojętą definicją bezpieczeństwa.

Publikacja stanowi niezwykle istotny i potrzebny głos w stale kształtującej się polityce równościowej. Książka i zawarte w niej rozdziały są cennym źródłem informacji na temat roli kobiet we współczesnym świecie. Ponadto stanowią świetny pretekst do dalszej dyskusji naukowej w tym zakresie i przyjrzenia się bezpieczeństwu z perspektywy kobiet, ich pozycji w społeczeństwie, nauce czy wreszcie formacjach mundurowych oraz zastanowienia się nad przyszłością kobiet w zhierarchizowanych służbach.

Jako pierwsza kobieta-nadinspektor polskiej Policji pragnę podkreślić, iż 26 lutego 1925 r. powstała Policja Kobieca, tym samym kobiety po raz pierwszy zostały umundurowanymi funkcjonariuszkami. Czytając teraz te słowa, nie zdajemy sobie sprawy, jaki przełom i krok ku równouprawnieniu, nie tylko dla polskich kobiet, stanowiła ta data. Polska była wówczas jednym z niewielu krajów, które odpowiedziały na apel Ligii Narodów do państw członkowskich, w rezultacie czego w polskiej Policji pojawiły się pierwsze kobiety-funkcjonariuszki. Początkowo był to bardzo mozolny proces, któremu towarzyszył zarówno opór społeczny, jak i środowiskowy. Od kobiet-kandydatek do służby bardzo dużo wymagano, o wiele więcej niż od mężczyzn funkcjonariuszy, a jednak nie poddały się one i w krótkim czasie stały się wzorem do naśladowania dla innych funkcjonariuszek na świecie.

Teraz, ponad 95 lat od tego wydarzenia, nie jest niczym zaskakującym obecność policjantek w służbie i naszym codziennym życiu. Mimo to nawet w czasach współczesnych kobiety muszą niezmiennie akcentować swoją obecność w przestrzeni społecznej oraz podkreślać wagę polityki równościowej i antydyskryminacyjnej.

Jestem bardzo dumna z faktu, że jest coraz więcej kobiet we wszystkich służbach mundurowych. Jednak chciałabym, aby proporcjonalnie ich liczba rosła na kluczowych, strategicznych stanowiskach. Niestety proces ten nadal wymaga zmiany ludzkiej mentalności oraz mierzenia się ze stereotypami i barierami w rozwoju zawodowym kobiet w instytucjach bezpieczeństwa publicznego.

Wiele jeszcze przed nami, ale wierzę, że niniejsza publikacja to bardzo dobra towarzysząca do drogi pozytywnych zmian w postrzeganiu kobiet w systemie bezpieczeństwa państwa.

nadinsp. w st. spocz. Irena DOROSZKIEWICZ
Sekretarz Stowarzyszenia Generalów Policji RP

Przedmowa II

Zapewnienie bezpieczeństwa, jako jednej z podstawowych potrzeb człowieka, nie byłoby w pełni możliwe bez udziału kobiet. Na przestrzeni wieków ich wpływ na politykę, rozwój państwowości, szkolnictwa, utrzymanie pokoju, zawieranie sojuszków itp. był nieoceniony. Wystarczy wspomnieć o Królowej Elżbiecie I Tudor, Cesarzowej Elżbiecie Bawarskiej, Królowej Jadwidze Andegaweńskiej czy Margaret Thatcher lub Madeleine Albright.

Niewątpliwie rola kobiet w systemie bezpieczeństwa państwa jest bardzo różnorodna, dlatego z racji doświadczenia zawodowego bardziej skupię się na ukazaniu jej w Policji i MSWiA.

W Polsce w latach 80. XX w. cały aparat bezpieczeństwa był zdominowany przez mężczyzn. Kobiety stanowiły zaledwie kilka procent stanu zatrudnienia każdej ze służb i w większości pracowały w ogniach pomocniczych. Zdarzały się nieliczne przypadki kobiet służących w tzw. pionach roboczych: ogniach dochodzeniowo-śledczych, ruchu drogowym lub prewencji, w obszarze pracy z pokrzywdzonymi kobietami, nieletnimi, dziećmi itp.

Od początku lat 90. następował sukcesywny wzrost udziału i roli kobiet w systemie bezpieczeństwa państwa. Znacząca poprawa świadczeń socjalnych oraz warunków służby sprawiła, że coraz więcej Kobiet zaczęło wstępować zarówno w szeregi Policji, jak i innych służb mundurowych. Aktualnie Kobiety służą we wszystkich służbach i formacjach, nawet tych zwyczajowo zastrzeżonych dla mężczyzn, jak służby specjalne, antyterrorystyczne itp.

Dla wszystkich „szefów” i całej struktury służb istotnym powinno być, aby do firm, organizacji czy formacji mundurowych trafiały w drodze doboru osoby o odpowiednich predyspozycjach, bez względu na płeć. Zadania i oceny ich wykonania powinny być takie same dla kobiet i mężczyzn, podobnie jak wynagrodzenie oraz możliwości awansu. Czy tak w rzeczywistości się dzieje? Na pewno nadal dużo pozostaje do zrobienia w tej materii.

Jestem przekonany, że zapoczątkowany kilka lat temu proces zmian sprawi, że także na stanowiskach szefów służb zasiądą wkrótce kobiety. Zwłaszcza, że w ostatnich latach na świecie, w tym także w Polsce, coraz częściej za

bezpieczeństwo wewnętrzne czyniono odpowiedzialne kobiety. W naszym kraju za działania resortu Spraw Wewnętrznych odpowiadały m.in.: Ewa Kopacz, Teresa Piotrowska oraz Elżbieta Witek. Świadczy to o widocznym przełomie na poziomie politycznym w kwestii postrzegania roli kobiet oraz równouprawnienia.

Niewątpliwie kobiety świetnie odnajdują się w systemie bezpieczeństwa państwa. W mojej ocenie charakteryzuje je: profesjonalizm, zaangażowanie w służbę, uczciwość oraz odpowiedzialność za siebie i innych.

Reasumując, pomimo rosnącej pozycji kobiet we współczesnym świecie i dzięki wielu przedsięwzięciom, strategiom oraz regulacjom prawnym (jak chociażby implementacji rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1325), wciąż mamy wiele do zrobienia. Dlatego szerokie ujęcie tematu w książce „Kobiety w systemie bezpieczeństwa państwa” uważam za cenną i potrzebną inicjatywę.

Gratuluje serdecznie Redaktorkom publikacji, wszystkich Państwa zaś zachęcam do wnikliwej lektury oraz refleksji w tym obszarze.

nadinsp. w st. spocz. Adam RAPACKI
Prezes Stowarzyszenia Generalów Policji RP

WSTĘP

Aleksandra GASZTOLD*
Kornela OBLIŃSKA**

Bezpieczeństwo bez kobiet?

Abstrakt

Rozdział stanowi preludeum do rozważań podejmowanych w książce przez Autorki i Autorów. Celem publikacji jest rekonstrukcja obecności kobiet w wielu aspektach rzeczywistości społecznej związanych z bezpieczeństwem. W badaniach naukowych i dyskursie publicznym nad systemami bezpieczeństwa Autorki proponują stosowanie podejścia „dodawania doświadczenia kobiet”. Ukazują ewolucję debaty nad miejscem i rolą kobiet w przestrzeni publicznej związanej z aspektami bezpieczeństwa oraz obronności. Ponadto podkreślają sprawczość kobiet na rzecz promocji polityki równościowej oraz wagę inicjatyw różnych środowisk w zakresie zwalczania problemu dyskryminacji.

Słowa kluczowe: kobiety, bezpieczeństwo, polityka równościowa, feminytywy, „plciowe soczewki”.

* Aleksandra Gasztold, dr hab., prof. ucz. Zatrudniona na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego w Katedrze Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Zainteresowania naukowe: badania nad terroryzmem i studia nad wywiadem. Członkini międzynarodowych sieci badawczych ukierunkowanych na promocję doświadczenia kobiet w bezpieczeństwie m.in. Women in International Security (WIIS Poland) oraz Women’s Intelligence Network (WIN). Autorka licznych prac z zakresu problematyki zwalczania terroryzmu. ORCID: 0000-0002-9114-1604; kontakt e-mail: a.gasztold@uw.edu.pl.

** Kornela Oblińska, doktor w dziedzinie nauk społecznych, w specjalności: zarządzanie w środowisku informacyjnym. Inspektor Policji w stanie spoczynku. Była przewodnicząca zespołu ds. strategii równych szans w Policji oraz vice-przewodnicząca Zespołu Kobiety w Służbach Mundurowych przy KPRM. Zainteresowanie naukowe: kultura organizacyjna, wizerunek i komunikacja w organizacji, polityka równościowa. Autorka wielu publikacji w tych obszarach. Obecnie ekspertka w Instytucie Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego (BiRM) oraz Program Director of WIIS Poland. ORCID: 0000-0002-2476-6081; kontakt e-mail: koblinska@pulaski.pl.

Dodawanie doświadczenia kobiet

Dynamika współczesnych wyzwań oraz zagrożeń dla bezpieczeństwa wymaga podkreślenia aktywności i osiągnięć kobiet. Wspólnie z Autorkami i Autorami proponujemy podejście „dodawania doświadczenia kobiet” w badaniach naukowych i dyskursie publicznym. Celem niniejszej publikacji jest zaprezentowanie obecności kobiet w wielu aspektach rzeczywistości społecznej, związanych z bezpieczeństwem.

Wyrażamy przekonanie, że dostrzeganie sprawczości kobiet wpłynie pozytywnie zarówno na systemy polityczne, jak i bezpieczeństwo oraz obronność¹.

Naszym zamierzeniem jest ukazanie – z jednej strony – złożoności problematyki roli kobiet w systemie bezpieczeństwa państwa (w tym w służbach mundurowych) – z drugiej zaś – zwrócenie uwagi na realizację polityki równościowej i antydyskryminacyjnej w instytucjach bezpieczeństwa w Polsce i na świecie; oraz przedstawienie zmiany podejścia do roli kobiet w świetle implementacji rezolucji nr 1325 Rady Bezpieczeństwa ONZ (w tym rozwiązań obowiązujących w NATO i UE).

Stąd niezbędne jest uwzględnienie strategii wybranych państw w kwestii pełnego udziału kobiet w poszczególnych procesach na rzecz pokoju i bezpieczeństwa, takich jak: zapobieganie, aktywny udział, ochrona i odbudowa.

Wspólnie z Autorkami i Autorami prezentowanej książki poszukujemy odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) Czy i w jakim zakresie kobiety wpływają na tworzenie norm ustanawianych dla służb mundurowych/obowiązujących służby mundurowe?
- 2) Jakie mity i stereotypy towarzyszą podejmowanym badaniom w tym zakresie?
- 3) Jaka jest rola kobiet w praktycznym aspekcie kształtowania polityki bezpieczeństwa?
- 4) Czy partycypacja kobiet na równi z mężczyznami w procesach na rzecz kształtowania bezpieczeństwa wpływa na kulturę organizacji, w tym służb mundurowych?
- 5) Czy polaryzacja cech przypisywanych kobietom i mężczyznom wpływa na politykę – model władzy i państwa?
- 6) Jakie ujęcia dominują w ukazywaniu kobiet w aspekcie przemocy politycznej i konfliktów zbrojnych?

Mamy nadzieję, że prezentowane przez nas teksty okażą się ważne i potrzebne, a także ukążą złożoność problematyki podjętej w publikacji; zwłaszcza po

¹ Zob. szerzej: A. Gasztold, *The Problem of Security Through the Gendered Lens*, „Annals of the University of Craiova, Series: Philology – English” 2016, rok XVII, nr 1, s. 164–178.

trudnym dla polskich kobiet roku 2020², który rozpoczęliśmy wspólnie bardzo efektywnie. W przededniu pierwszego „lockdownu” (spowodowanego pandemią COVID-19) – dzięki wsparciu i zaangażowaniu Uniwersytetu Warszawskiego oraz Instytutu Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego SDirect24 – zorganizowałyśmy obchody jubileuszowe *95 lat Kobiet w Policji*. Ogólnopolska konferencja odbyła się na Uniwersytecie Warszawskim 26 lutego 2020 r., dokładnie w dniu upamiętniającym wstąpienie kobiet w szeregi Policji. Była uroczystością szczególną dla wielu funkcjonariuszek, pracowników cywilnych, emerytowanych policjantek oraz wszystkich osób zaangażowanych w zapewnianie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Spotkanie stało się doskonałą okazją do ukazania roli kobiet w systemie bezpieczeństwa państwa, z uwzględnieniem specyfiki służby oraz historii i tradycji formacji.

W tym miejscu wypadałoby dodać, iż nie była to nasza pierwsza inicjatywa połączenia wysiłków środowiska akademickiego z refleksjami praktyków. W dniu 8 marca 2018 r. na Uniwersytecie Warszawskim odbyło się seminarium naukowe poświęcone *Kobietom i Bezpieczeństwu*, a 22 października zorganizowano debatę na temat raportu *Kobiety w polskiej politologii: od diagnozy do współpracy*³. W tym samym roku ukazała się ważna i potrzebna książka pod red. Eweliny Waško-Owsiejczuk z Uniwersytetu w Białymstoku pt. *Kobiety w służbach mundurowych: Role, wyzwania i zadania*⁴. Rok 2018, upamiętniający setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości oraz wywalczenia przez polskie kobiety prawa głosu w wyborach do parlamentu, był szczególny, gdyż powstał w nim *Krajowy Plan Działania na rzecz realizacji Agendy ONZ, dotyczący Kobiet, Pokoju i Bezpieczeństwa na lata 2018–2021*⁵. Ponadto powołano regionalną sieć Women in International Security (WIIS Poland) zrzeszającą ekspertki i ekspertów dzia-

² 22 października 2020 r. Trybunał Konstytucyjny orzekł, że możliwość aborcji z powodu ciężkich wad płodu jest niezgodna z konstytucją. Zaostrzenie przepisów aborcyjnych spowodowało największe od 1989 r. protesty społeczne w całej Polsce, określane jako „Strajk Kobiet”. Głównymi adresatami haseł demonstrujących była partia rządząca Prawo i Sprawiedliwość, jej prezes – Jarosław Kaczyński, Prezes Rady Ministrów Mateusz Morawiecki, prezes TK Julia Przyłębska oraz Kościół Katolicki. Największy przemarsz demonstrujących osób miał miejsce 30 października 2020 r. w Warszawie. Szacuje się, że pomimo pandemii wzięło w nim udział ponad 100 tys. obywaterek i obywateli. W wielu krajach zagranicą Polonia organizowała masowe wyrazy poparcia, zarówno w stolicach europejskich: Paryż, Berlin, Amsterdam, Londyn itp., jak i mniejszych miejscowościach.

³ Raport dostępny online na stronie projektu: <http://kobietywpolitologii.pl/o-projeckcie> [dostęp: 1.01.2021].

⁴ E. Waško-Owsiejczuk, *Kobiety w służbach mundurowych: Role, wyzwania i zadania*, Aspra JR, Warszawa 2018.

⁵ Dokument dostępny na stronie Ministerstwa Spraw Zagranicznych: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/krajowy-plan-dzialania-na-rzecz-realizacji-agendy-onz-dotyczacej-kobiet-pokoju-i-bezpieczenstwa-na-lata-2018-2021> [dostęp: 3.01.2021].

łających w obszarze bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem wspierania roli kobiet, możliwości ich rozwoju i awansu oraz przywództwa⁶.

Mając powyższe na uwadze, postanowiłyśmy zaprosić Autorki i Autorów (z różnych ośrodków badawczych i instytucji) do dyskusji o kondycji kobiet w obszarze bezpieczeństwa, który niewątpliwie kojarzony jest z męskością. Kierowała nami przede wszystkim ciekawość badawcza, która przybrała formę pytania: Jakie jest miejsce kobiet w systemie bezpieczeństwa państwa? Już samo zainicjowanie tematu, które pojawia się w XXI wieku w państwach liberalno-demokratycznych, świadczy o potrzebie refleksji nad polityką równościową w Polsce, czego najlepszym przykładem jest ogromny opór wobec stosowania feminatywów, np. *pełnomocniczka*, *policjantka*, *żołnierka*. Zamiast przyjętych potocznie form żeńskich w aktach prawnych, w języku urzędowym stosowane są nagminnie męskie formy, np. *kobieta pełnomocnik*, *kobieta policjant*, *kobieta żołnierz* itp. W efekcie pojawiają się absurdalne zapisy np. *policjant kobieta w ciąży*, *ochrona policjanta w okresie ciąży* itd.

Odpierając zarzut krytyków „o nadmierne eksponowanie problemu wykluczania kobiet”, Autorki pragną podkreślić, iż pokazują stan faktyczny, druzgocące raporty zaś, zarówno Rzecznika Praw Obywatelskich z 2018 r., jak i Pełnomocnika Ministra Spraw Wewnętrznych ds. Równego Traktowania w Służbach Mundurowych z 2014 r.⁷ – tylko to potwierdzają. Ponadto panujący od 2015 r. marazm w zakresie realizacji polityki równościowej w Polsce nie pozostawia wątpliwości w tej materii. Za Ingą Iwasiów możemy powtórzyć, że „Kobietę znajdziemy na pograniczu (...) wśród odpadów patriarchalnej narracji”⁸.

Umiejętności, wiedza i doświadczenie kobiet powinny dawać im prawo do awansu na równi z mężczyznami. Autorki mają nadzieję, że dzięki wspólnym inicjatywom środowiska bezpieczeństwa i nauki oraz konstruktywnej dyskusji nad polityką równouprawnienia model zarządzania kompetencjami kobiet zostanie przekształcony. Wymaga to zmiany w postrzeganiu roli kobiet w społeczeństwie, a w konsekwencji także w służbach mundurowych. Wskazana jest także zmiana mentalności, zarówno adeptów szkół mundurowych, jak i kadry zarządzającej oraz korzystanie z dobrych praktyk w tym zakresie, m.in. wypracowanych wspólnie

⁶ Oficjalna strona internetowa WIIS Poland <https://wiispoland.eu/>.

⁷ *Przeciwdziałanie mobbingowi i dyskryminacji w służbach mundurowych. Analiza i zalecenia*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2018, <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/przeciwdzialanie-mobbingowi-i-dyskryminacji-w-sluzbach-mundurowych> [dostęp: 3.01.2021]; *Raport na temat równego traktowania kobiet i mężczyzn w służbach mundurowych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych lub przez niego nadzorowanych*, MSWiA, luty 2014, <https://archiwum.mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/1-1895,Raport-MSW-o-rownym-tractowaniu-kobiet-i-mezczyzn-w-sluzbach.html> [dostęp: 3.01.2021].

⁸ I. Iwasiów, *Gender dla średnio zaawansowanych. Wykłady szczecińskie*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2004, s. 90.

wniosków i rozwiązań⁹ przez przedstawicielki zespołu opiniodawczo-doradczego „Kobiety w Służbach Mundurowych”. Już sam fakt powołania zespołu sprawił, iż: „niewątpliwie było to historyczne wydarzenie i pierwsza próba kompleksowego opracowania planu postępowania w zakresie polityki równościowej w zmaskulinizowanych służbach mundurowych”. Do głównych celów należały: analiza bieżącej sytuacji w służbach mundurowych, opracowanie priorytetów działania, wymiana dobrych praktyk w zakresie realizacji założeń równości szans w poszczególnych służbach oraz realizacja działań w ramach założeń Krajowego Programu na Rzecz Równego Traktowania na lata 2013–2016¹⁰. Przedstawicielki służb mundurowych skupiły się na analizie dokumentów prawnych i aktów legislacyjnych (ustaw, rozporządzeń, decyzji itp.) pod kątem ewentualnej dyskryminacji kobiet i nierównego ich traktowania. Wspólnie wypracowano rekomendacje dla służb w zakresie niezbędnych zmian legislacyjnych, np. dotyczących umundurowania i nieodzownych zmian w kwestii tzw. „damskiej rozmiarówki”. Położono szczególny nacisk na przygotowanie rozwiązań umożliwiających stałe podnoszenie kwalifikacji kobietom w służbach, poprzez ich udział w zorganizowanych, tematycznych szkoleniach i warsztatach m.in. z zakresu polityki równościowej, ochrony praw człowieka, komunikacji, przywództwa itp. Podjęto także próby pierwszych kompleksowych prac na rzecz powstania katalogu zadań, a w konsekwencji przygotowania propozycji Narodowego Planu Działania w zakresie implementacji rezolucji nr 1325 Rady Bezpieczeństwa ONZ. Do współpracy zaproszono wówczas przedstawicieli Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Sprawiedliwości, a także reprezentantów wybranych ośrodków naukowych. Sporządzono projekt powołania koordynatorów ds. równego traktowania w poszczególnych służbach mundurowych¹¹. W trakcie prac zespołu, Pełnomocnik MSW ds. Rów-

⁹ Zespół powołano w kwietniu 2014 roku i działał bezpośrednio przy Pełnomocniku Rządu do spraw Równego Traktowania. Składał się z delegacji przedstawicielek 9 służb zajmujących się bezpieczeństwem kraju. Był platformą wymiany doświadczeń, wypracowywania wspólnych rozwiązań, eliminowania negatywnych zjawisk w służbach, jak dyskryminacja, mobbing, molestowanie itp. Inicjatorką powstania zespołu była ówczesna Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania dr Agnieszka Kozłowska-Rajewicz. W uroczystości powołania zespołu uczestniczyli zarówno Premier Rzeczypospolitej Polskiej, jak i ministrowie konstytucyjni bezpośrednio nadzorujący szefów służb mundurowych oraz szefowie służb. Następnie stanowisko Pełnomocnika Rządu objęła prof. Małgorzata Fuszara, która wspólnie z przedstawicielkami służb efektywnie wypracowywała rozwiązania z zakresu polityki równościowej.

¹⁰ Krajowy Program Działania na Rzecz Równego Traktowania na lata 2013–2016 przyjęty 10 grudnia 2013 r. przez Rząd RP. Opracowany na podstawie ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. 2010, Nr 254, poz. 1700 z późn. zm.). Zob. K. Oblińska, *Zespół ds. strategii równych szans w Policji – kształtowane kultury organizacyjnej*, [w:] E. Waśko-Owsiejczuk (red.), *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role zadania i wyzwania*, Warszawa 2018, s. 289.

¹¹ Np. w przypadku Policji zaproponowano wykorzystanie sieci Pełnomocników ds. ochrony praw człowieka, obejmującej zasięgiem wszystkie Komendy Wojewódzkie Policji, Szkoły Policji, KSP i KGP, która pełni także rolę koordynacyjną.

nego Traktowania w Służbach Mundurowych prezentowała i szczegółowo omawiała wyżej wspomniany raport na temat równego traktowania kobiet i mężczyzn w służbach, które podlegały Ministrowi Spraw Wewnętrznych lub były przez niego nadzorowane¹². W raporcie zwrócono m.in. uwagę na konieczność opracowania transparentnych systemów motywacyjnych, zasad obsadzania stanowisk kierowniczych, stworzenie procedur antydyskryminacyjnych i antymobbingowych. Uwzględniono także potrzebę działań edukacyjnych w służbach mundurowych z zakresu polityki równościowej. Ponadto wzrosło zainteresowanie współpracą z zespołem „Kobiet w Służbach Mundurowych” wśród organizacji, m.in. Agencji Wywiadu i Służb Kontrwywiadu Wojskowego, które wystąpiły o umożliwienie włączenia swoich przedstawicielek do prac, w których brali udział reprezentanci różnych instytucji. Organizowano również, w ramach poszczególnych służb, konferencje naukowe, warsztaty oraz sympozja. Dzięki temu przybliżano specyfikę: procesu rekrutacji, awansu, sposobów przeciwdziałania przemoc, dyskryminacji, mobbingu itp. Rezultaty prac zespołu były upublicznione. Na stronie internetowej Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania utworzono ogólnodostępną zakładkę dotyczącą funkcjonowania zespołu, planów, rekomendacji. Wraz ze zmianą rządu w 2015 r. zakładka została usunięta ze wszystkimi zamieszczonymi materiałami, opracowaniami oraz sprawozdaniami. Sytuacja z kontynuacją działań w poszczególnych służbach wyglądała podobnie, w 2016 roku zawieszono prace Zespołu ds. strategii równych szans w Policji¹³, Rady Kobiet w Służbie Więziennej¹⁴ etc.

Podejmowane inicjatywy wskazują, że jest jeszcze wiele do zrobienia w kwestii przestrzegania zasad kultury organizacyjnej, kontynuacji działań poprzedniczek i poprzedników czy wykorzystywania tzw. banków dobrych praktyk. Oczywiście w każdą zmianę wpisują się nowe strategie, wizje itp., jednak pozbywanie się wszystkich rozwiązań wypracowanych i konsultowanych w szerokim gronie, jest zwyczajnym marnotrawstwem. Bez względu na okoliczności i niekorzystne statystyki, wierzymy niezmiennie, że słowa premiera RP Donalda Tuska z 2014 r., w których głosił, że „dla kobiet w służbach mundurowych powinno być tyle

¹² W raporcie Pełnomocnika Ministra Spraw Wewnętrznych ds. Równego Traktowania z 2014 r. nie stwierdzono systemowego naruszania zasad równego traktowania ze względu na płeć w służbach, jednak wyraźnie wskazano na konieczność opracowania procedur eliminujących wątpliwości w zakresie systemu motywacyjnego, awansu itp.

¹³ Komendant Główny Policji – nadinsp. Marek Działoszyński wspierał wszelkie inicjatywy z zakresu ochrony praw człowieka oraz polityki równościowej, m.in. podjął prekursorską decyzję o powołaniu zespołu ds. strategii równych szans w Policji. Zespół powstał na mocy Decyzji nr 201 z dnia 27 maja 2014 r.

¹⁴ Rada ds. Kobiet Służby Więziennej powstała w lutym 2010 r., z inicjatywy płk. Anny Osowskiej-Rembeckiej, długoletniej przewodniczącej Rady oraz Dyrektora Okręgowej SW w Warszawie, koordynatorki i pomysłodawczyni szeregu przedsięwzięć mających na celu niwelowanie nierówności w służbie oraz promowanie roli kobiet, byłej Przewodniczącej Zespołu Służb Mundurowych przy KPRM. Działalność Rady została zakończona w kwietniu 2016 r.

samo miejsca i tyle samo uprawnień, co dla mężczyzn¹⁵, staną się w końcu czymś oczywistym i niebudzącym zdziwienia. Podobnie jak wzrastająca – mimo barier – obecność kobiet w polityce¹⁶.

Kluczowym znaczeniem dla zrozumienia problematyki prezentowanej w książce jest chęć zastosowania „płciowych soczewek”, a nie celowe podkreślanie różnicy między mężczyznami i kobietami. Przyrodzone cechy fizyczne są naturalne i warunkują zróżnicowanie, jednak nie prowadzą do wykształcenia odmiennych norm moralnych czy politycznych dla obu płci. Kształtuje je dopiero ich interpretacja, przyzwolenie na określone traktowanie, czyli kontekst kulturowy. Podobnie jest z kulturą organizacyjną, która może odgrywać w życiu zawodowym kluczową rolę. W poszczególnych służbach mundurowych ma ona istotne elementy: „normy i wartości, które określają, co można, a czego nie można robić, czego należy unikać, a do czego – dążyć”¹⁷. Nie powinno zatem budzić wątpliwości stwierdzenie, że: „kultura organizacyjna, która pomagając w zrozumieniu misji i celów organizacji, stanowi o jej systemie wartości, pozwala na stymulowanie pracowników do przestrzegania ustalonych w instytucji norm, wymaganych zachowań, a także stosowania wspólnych symboli, języka oraz spójnej komunikacji”¹⁸.

Role odgrywane przez mężczyzn i kobiety w życiu publicznym są relacyjne, tzn. istnieją we wzajemnej złożoności oraz oddziaływaniu¹⁹. Bez wątpienia w Polsce funkcjonują procedury umożliwiające kobietom równe szanse, jednak statystyki w zakresie kadry kierowniczej są nieubłagalne. Nadal awans kobiet na wysokie stanowiska, np. w zarządach spółek, ministerstwach, uczelniach czy Wojsku Polskim, Służbie Więziennej, Państwowej Straży Pożarnej itp., pozostaje w sferze marzeń. Podobnie w Policji, gdzie objęcie stanowiska Komendanta Wojewódzkiego/Miejskiego Policji również jest rzadkością, tak jak i kobieta generał. Mimo iż upłynęło ponad 96 lat od rozpoczęcia przez kobiety służby

¹⁵ Źródło: <https://archiwum.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/premier-na-uroczystosci-powolania-zespołu-kobiety-w-służbach-mundurowych.html> [dostęp: 18.01.2021].

¹⁶ Zob. szerzej: M. Fuszara, *Kobiety w polityce*, Warszawa 2006; M. Fuszara, *Citizenship, Representation and Gender*, „Polish Sociological Review” 2010, nr 172, s. 367–389; M. Musiał-Karg, B. Secler (red.), *Kobiety we współczesnym świecie: rola i miejsce kobiet w życiu politycznym: praca zbiorowa*, Poznań 2013; J. G. Otto (red.), *Kobiety w polityce. Studia i rozprawy*, Warszawa 2019.

¹⁷ T. Kopczyński, *Kultura organizacyjna we współczesnych uwarunkowaniach otoczenia*, [w:] M. Hermanowski, K. Oblińska (red.), *Kultura organizacyjna w służbach mundurowych*, Poznań–Warszawa 2015, s. 21.

¹⁸ K. Oblińska, *Kultura organizacyjna w procesie zarządzania Policją*, [w:] M. Hermanowski, K. Oblińska (red.) *Kultura organizacyjna w służbach mundurowych*, Poznań–Warszawa 2015, s. 32.

¹⁹ O performatywności płci, zob. szerzej: J. Butler, *Uwikłani w płęć: Feminizm i polityka tożsamości*, tłum. K. Krasuska, wstęp O. Tokarczuk, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2008.

w Policji, stopień generalski uzyskały jedynie dwie (stan na lipiec 2021 r.)²⁰. Należy zaznaczyć, że awans na generała, bez względu na rodzaj służby, w przypadku Policji – nadinspektora Policji, możliwy jest m.in. dzięki zajęciu odpowiedniego etatu służbowego (np. stanowiska Komendanta Wojewódzkiego Policji, Komendanta Głównego Policji, jego zastępców itp.). Obecnie w całej służbie policyjnej tylko jedna kobieta zajmuje etat umożliwiający w przyszłości awans na nadinspektora Policji²¹. Ponadto w Wojsku Polskim, Służbie Ochrony Państwa, Służbie Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego itp. dotychczas żadna z kobiet nie otrzymała stopnia generalskiego. Oprócz Policji, tylko Straż Graniczna²² i Służba Celna²³ mogą „pochwalić się” awansowaniem na stopień generalski po jednej kobiecie, jednak żadna z pań, jak dotąd, nigdy nie piastowała w służbach mundurowych stanowiska: Komendanta Głównego, Szefa Służby, Dyrektora Generalnego itp.

Struktura książki

Tom rozpoczyna przedmowa generał Ireny Doroszkiewicz²⁴ oraz generała Adama Rapackiego²⁵, którzy są legendą służb mundurowych naszego kraju. Pani nadinspektor Irena Doroszkiewicz jest pierwszą kobietą generał w historii

²⁰ Dotychczas stopień generalski otrzymały zaledwie dwie policjantki: nadinsp. Irena Doroszkiewicz (lipiec 2015 r., 90-lecie Kobiet w Policji) oraz nadinsp. Helena Michalak (wrzesień 2016 r.), która po raz pierwszy w historii Policji objęła stanowisko zastępcy Komendanta Głównego Policji, obie panie generał w stanie spoczynku.

²¹ Mowa o stanowisku Rektora Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.

²² Pierwszą w historii Straży Granicznej kobietą generałem jest gen. bryg. SG Wioleta Gorzkowska, nominację na stopień generała brygady uzyskała w maju 2019 r., nadal w służbie. Jako Zastępca Komendanta Głównego Straży Granicznej ds. logistycznych koordynuje i nadzoruje pion logistyczny oraz finansowy. Jest odpowiedzialna za realizację wielomilionowego budżetu Straży Granicznej i odpowiada za modernizację formacji. Źródło: <https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/8264,Kobieca-twarz-Strazy-Granicznej.html> [dostęp: 16.01.2021].

²³ Pierwszą kobietą-generałem w historii polskich służb mundurowych była nadinspektor Służby Celnej Lidia Mołodecka, która awans otrzymała w 2014 r., w stanie spoczynku. Źródło: <https://www.infosecurity24.pl/kobiety-w-sluzbach-mundurowych> [dostęp: 16.01.2021].

²⁴ Generał Policji (nadinspektor w stanie spoczynku). W 2013 r. objęła stanowisko Komendanta Wojewódzkiego Policji w Opolu (po tzw. „aferze w opolskiej Policji”). 23 lipca 2015 r. podczas uroczystości związanych ze Świętem Policji, w jubileuszowym roku „90 lat Kobiet w Policji” jako pierwsza kobieta w historii polskiej Policji odebrała akt mianowania na stopień nadinspektora Policji z rąk Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego. W 2016 r. odeszła na emeryturę.

²⁵ Generał Policji (nadinspektor w stanie spoczynku) od 2007 r. do 2011 r., wiceminister spraw wewnętrznych i administracji od 2011 r. do 2012 r. W latach 2004–2006 I radca Ambasady RP w Wilnie i oficer łącznikowy Policji na Litwie, Łotwie i w Estonii. We wrześniu 2006 r. odszedł z czynnej służby i prowadzi działalność gospodarczą w zakresie bezpieczeństwa biznesu.

polskiej Policji. Dla podkreślenia roli kobiet w tej instytucji, nominacja została wręczona w jubileuszowym roku 90-lecia wstąpienia kobiet w policyjne szeregi²⁶. W ramach ciekawostki warto wspomnieć, że aby wystąpienie generał Doroszkiewicz podczas uroczystości wręczenia aktu mianowania na stopień nadinspektora Policji mogło odbyć się w przepisowym umundurowaniu, specjalnie zmieniono rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie umundurowania policjantów. Na podstawie którego do ubioru służbowego, wyjściowego i galowego dla nadinspektora Policji i generalnego inspektora Policji wprowadzono „spódnicę z lampasami dla kobiet”²⁷.

Pani generał zawsze bardzo chętnie angażowała się w działania na rzecz kobiet w Policji, m.in. współpracując z zespołem Komendanta Głównego Policji ds. strategii równych szans w Policji²⁸. Z kolei nadinspektor Adam Rapacki w swojej karierze był m.in. współtwórcą i dyrektorem Biura do Walki z Przestępczością Zorganizowaną oraz Biura do Walki z Przestępczością Narkotykową KGP. W wyniku połączenia tych Biur powstało Centralne Biuro Śledcze – obecnie CBŚP. Od września 2000 r. do października 2003 r. nadinspektor Rapacki kierował pracą całej Policji kryminalnej w Polsce i nadzorował ją, a także pełnił funkcję zastępcy komendanta głównego Policji. Warto wspomnieć, iż w tym okresie nastąpiła znacząca poprawa skuteczności w walce z przestępczością zorganizowaną, rozbito setki zorganizowanych struktur przestępczych itp. Generał Rapacki nigdy nie miał uprzedzeń względem kobiet. W służbie cenił przede wszystkim kompetencje i doświadczenie. W Policji nadzorował wiele wyjątkowych kobiet i chętnie z nimi współpracował, w tym, np. z inspektorem w stanie spoczynku Grażyną Biskupską (Naczelniczką Wydziału ds. Walki z Terrorem Kryminalnym KSP²⁹), a także sporą liczbą innych, których nie sposób wymienić. Obecnie oboje bardzo aktywnie działają w ramach Stowarzyszenia Generałów Policji RP³⁰. Chętnie wspierają wszelkie inicjatywy związane z Policją, uspraw-

²⁶ W ramach uroczystych obchodów, w Sali Kolumnowej Sejmu RP zorganizowano międzynarodową konferencję naukową pt. „90 lat Kobiet w Policji”, w której udział wzięły funkcjonariuszki i funkcjonariusze z całej Polski, przedstawicielki Europejskiego Urzędu Policji (EUROPOL), Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnych (INTERPOL), Agencji Unii Europejskiej ds. Szkolenia w Dziedzinie Ścigania (CEPOL), Europejskiej Sieci Policjantek ENP, a także reprezentantki i reprezentanci policji z 46 krajów m.in. z Rosji, Japonii, Szwecji itp.

²⁷ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17 lipca 2015 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie umundurowania policjantów (Dz. U. poz. 1003), paragraf 19. 8.

²⁸ Decyzja nr 201 Komendanta Głównego Policji z dnia 27 maja 2014 r. w sprawie powołania Zespołu ds. strategii równych szans w Policji.

²⁹ Insp. w stanie spoczynku Grażyna Biskupska przedstawiła kulisy swojej służby w książce pt. *Skorpion z Wydziału Terroru*.

³⁰ Generał Adam Rapacki jest prezesem Stowarzyszenia Generałów Rzeczypospolitej Polskiej (SGRP), zaś generał Irena Doroszkiewicz piastuje funkcję sekretarza stowarzyszenia. Źródło: <https://sgprp.pl/sgprp/statut/> [dostęp: 1.02.2021].

nianiem jej zarządzania, funkcjonowania, a także działaniami równościowymi i antydyskryminacyjnymi.

We Wstępie o prowokacyjnym tytule *Bezpieczeństwo bez kobiet?* wprowadzamy Czytelniczki i Czytelników w tematykę niniejszej publikacji. Prezentujemy złożoność problematyki roli kobiet w systemie bezpieczeństwa państwa, w tym w służbach mundurowych. Zwracamy uwagę na konieczność podkreślania aktywności i osiągnięć kobiet w systemie bezpieczeństwa. Proponujemy podejście „dodawania doświadczenia kobiet” w badaniach naukowych i dyskursie publicznym, aby umożliwić dostrzeganie pozytywnego wpływu kobiet zarówno na systemy polityczne, jak i bezpieczeństwo oraz obronność. Naszym celem jest zwrócenie uwagi na sprawczość kobiet. Podkreślamy jej wpływ na rzecz promocji polityki równościowej oraz wagę inicjatyw różnych środowisk w zakresie eliminowania problemu dyskryminacji.

Prezentujemy Czytelniom cztery bloki tematyczne. Pierwszy stanowi zarys historyczny policji kobiecej w Polsce oraz wyzwania dotyczące kobiet w służbach mundurowych. Drugi ukazuje aspekty prawne dotyczące wyzwań związanych z polityką równościową w Polsce. Kolejny przedstawia międzynarodowy kontekst debaty na temat roli kobiet w obszarze bezpieczeństwa oraz działania ONZ w tym zakresie. Natomiast w ostatnim zamieszczone są rozdziały poświęcone polityce bezpieczeństwa z udziałem kobiet i rozwiązaniom systemowym w wybranych państwach.

Pierwszy blok tematyczny otwiera tekst **Ewy Kowalskiej** (Doktor w Biurze Poszukiwań i Identyfikacji IPN) pt. *Kobiety w służbie Policji – wybrane losy represjonowanych przez Sowieców funkcjonariuszek oraz żon policjantów w latach 1939–1941*. Autorka przedstawia w nim mało znane, choć bardzo interesujące losy kobiet w tzw. służbie Policji: żon funkcjonariuszy Policji Państwowej, ich matek, sióstr, córek, które – ze względu na zawód wykonywany przez swoich bliskich – zostały skazane wraz z rodzinami na zesłanie i katorgę.

Kolejny rozdział **Michała Krzysztofa Wykowskiego** (Honorowego Prezesa Stowarzyszenia Warszawska Rodzina Policyjna 1939 roku, prawnuka funkcjonariusza Policji Państwowej) pt. *Członkinie „Stowarzyszenia Rodzina Policyjna” – wolontariuszki policyjnej służby II RP* przedstawia działania charytatywne w przedwojennej Polsce, których inicjatorkami były żony funkcjonariuszy PP. Kobiety, które stworzyły podwaliny pod działalność współczesnych organizacji wspierających osoby owdowiałe, pólsieroty i sieroty po poległych policjantach. Autor ukazuje aktywności i etos solidarności oraz dobroczynności Kół i Ognisk „Rodziny Policyjnej”, której działalność odzwierciedlała praktycznie całą strukturę komend Okręgowych i Powiatowych Policji Państwowej na rozległych terenach II RP.

Młodszy inspektor w stanie spoczynku **Zbigniew Bartosiak** (z Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie) w rozdziale *Uczennice i uczniowie klas*

policyjnych – potencjał dla bezpieczeństwa państwa zwraca uwagę na istotne zagadnienie w temacie edukacji na rzecz bezpieczeństwa i etosu szkół ukierunkowanych na zawody związane z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Kolejny tekst *Dymofrizm płciowy kompetencji psychomotorycznych w Policji* autorstwa inspektora w stanie spoczynku **Danuty Bukowieckiej** prezentuje problemy dotyczące występowania zjawiska dymorfizmu płciowego w zakresie kompetencji psychomotorycznych funkcjonariuszek i funkcjonariuszy służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Rozdział ma istotne znaczenie dla debaty nad kompetencjami zawodowymi kobiet w służbach mundurowych oraz zasadności różnicowania między mężczyznami a kobietami zarówno ze względu na czynności ruchowe, jak i sferę psychiczną związaną z procesami poznawczymi, emocjami, doświadczeniem i intelektem.

Agnieszka Szczygielska (Doktor habilitowana Akademii Sztuki Wojennej) w rozdziale pt. *Kobiety-naukowcy w wojskowym szkolnictwie wyższym* analizuje sytuację kobiet w wojsku, ich funkcjonowanie na uczelniach wyższych i w szkolnictwie wojskowym, a także bariery w rozwoju naukowym i zawodowym.

Kolejny blok tematyczny dotyczy działań antidyskryminacyjnych i antymobbingowych w służbach mundurowych. Rozdział *Realizacja polityki równościowej w instytucjach bezpieczeństwa – rozwiązania krajowe i międzynarodowe* **Tomasza Oklejaka** (Naczelnika Wydziału ds. Żołnierzy i Funkcjonariuszy w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich) przedstawia wybrane zagadnienia w zakresie realizacji polityki równościowej w instytucjach bezpieczeństwa. Autor wskazuje na korzyści wynikające z jej prowadzenia, kierunki rozwoju, a także zagrożenia płynące z braku prowadzenia polityki równościowej. Rozważanie te kontynuowane są przez **Aleksandrę Nowicką** (Doktorantkę Uniwersytetu Warszawskiego) w rozdziale pt. *Polityki równościowe i antidyskryminacyjne w służbach mundurowych – wybrane rozwiązania krajowe i międzynarodowe*. Autorka prezentuje wybrane działania w zakresie prowadzonych polityk równościowych i antidyskryminacyjnych w służbach mundurowych. Wskazuje na ich szczególne znaczenie ze względu na specyfikę służb: hermetyczność, hierarchiczność oraz nadreprezentację przedstawicieli płci męskiej.

Blok zamyka analiza **Aleksandry Komar** (Doktorantki Uniwersytetu Warszawskiego) pt. *Dialog obywatelski – istota zewnętrznych rozwiązań w przeciwdziałaniu dyskryminacji ze względu na płeć w służbach mundurowych w Polsce*. Autorka koncentruje się na nowych rozwiązaniach w rozpoznawaniu i przeciwdziałaniu dyskryminacji ze względu na płeć w służbach mundurowych w Polsce, a tym samym wpływaniu na proces decyzyjny w zakresie poprawy sytuacji kobiet poprzez dialog obywatelski.

Kolejną część książki stanowi debata nad prawami kobiet i potrzebą ich zaangażowania w wymiarze globalnym na rzecz kształtowania bezpieczeństwa.

Rozdział wprowadzający *Zarys problematyki praw kobiet we współczesnym świecie* **Dominiki Bonisławskiej** (Absolwentki Uniwersytetu Warszawskiego) ukazuje kwestię wagi praw człowieka, eksponując nierówne traktowanie kobiet i mężczyzn. Autorka przytacza wciąż aktualne aspekty stereotypizacji oraz wpływ ról społecznych na doświadczenie i życie kobiet w ujęciu globalnym. Charakteryzuje również przesłanki oddziałujące na wypracowanie międzynarodowych regulacji oraz podejmowanych działań w tym zakresie. **Lidia Powirska** (Doktorantka Uniwersytetu Warszawskiego) w rozdziale *Program na rzecz kobiet, pokoju i bezpieczeństwa – ramy prawne oraz potencjał jego wdrażania przez siły policyjne ONZ* w kompleksowy sposób omawia implementację rezolucji nr 1325 Rady Bezpieczeństwa ONZ i rozwój Agendy WPS. Przybliża ramy prawne oraz możliwość jej wdrażania przez siły policyjne ONZ. Przedstawia wyniki analizy oraz wnioski umożliwiające głębokie i trwałe zmiany w systemach krajowych w omawianym zakresie. Prowokacyjnym uzupełnieniem optymistycznych założeń Agendy WPS jest rozdział pt. *Fantazmat rewolucji – o ukazywaniu kobiet w aspekcie przemocy politycznej i konfliktów zbrojnych* **Ingi Kuźmy** (Profesor Uniwersytetu Łódzkiego) i **Edyty Pietrzak** (Profesor Politechniki Łódzkiej). Autorki analizują problem postrzegania kobiet w aspekcie przemocy politycznej i konfliktów zbrojnych. Akcentują wyraźne patriarchalne tendencje w badaniach, w tym zakresie do eksponowania cielesności i biologiczności kobiecej, szczególnie w kontekście agresji ustrukturyzowanej i politycznej. Historia przemocy politycznej, a w szczególności historia wojen, jest kulturowana jako historia „jego”, nie „jej” czy „ich”.

Część publikacji poświęconą kobietom i systemom bezpieczeństwa w wybranych państwach otwiera artykuł **Klaudii Durmy** (Rzeczniczki Prasowej Stowarzyszenia Forum Młodych Dyplomatów) pt. *Feministyczna polityka zagraniczna jako narzędzie promocji udziału kobiet w procesach związanych z bezpieczeństwem międzynarodowym i pokojem (kazus Szwecji)*. Zaprezentowano w nim realizację tej polityki przez Szwecję od 2014 r. z uwzględnieniem jej najważniejszych założeń, środków, metod oraz działań. Kolejny tekst **Marharty Blyzniuk** (Absolwentki Uniwersytetu Warszawskiego) pt. *Kobiety w systemie bezpieczeństwa Ukrainy* przedstawia proces instytucjonalizacji polityki równości płci oraz działania organów państwowych, które zmierzają do zapewnienia równych praw i szans wśród kobiet i mężczyzn. Autorka analizuje czynniki zewnętrzne i wewnętrzne kształtujące ten proces.

Sytuacji kobiet na Ukrainie poświęcony jest również rozdział **Piotra Packa** (Doktora Akademii Sztuki Wojennej) pt. *Kobiety w działaniach psychologicznych podczas wojny hybrydowej na Ukrainie*. Autor przedstawia w nim specyfikę działań hybrydowych. Zwraca uwagę na potrzebę niesienia pomocy psychologicznej i sposoby jej realizacji, a także przygląda się zagrożeniom towarzyszącym kobietom-psychologom.

Część poświęconą wybranym systemom bezpieczeństwa zamyka rozdział **Karoliny Rak** (Doktor Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu na Uniwersytecie Jagiellońskim) pt. *Udział kobiet w bezpieczeństwie świata arabskiego. Jemen – zarys studium przypadku*. Autorka przedstawia wieloaspektową analizę dotyczącą uczestnictwa kobiet w przestrzeniach konfliktu oraz kwestii skuteczności postulatów zmierzających do poprawy uwarunkowań polityczno-społecznych. Omawia możliwości zaangażowania kobiet w procesy stabilizacji oraz budowania pokoju, zarówno w kontekście lokalnym, jak i międzynarodowym.

Kobiecość vs. Męskość?

Nasze kobiece drogi krzyżują się codziennie. Bywają podobne, choć nie mają jednego wspólnego doświadczenia. Tak samo dzieje się w przypadku mężczyzn. Ze względu na obowiązujące nie tylko w Polsce, utrwalone kulturowo wzorce wyróżniające mężczyznę w przestrzeni publicznej (jako aktora i kreatora bezpieczeństwa) postanowiliśmy podkreślić sprawczość kobiet w obszarze naszych zainteresowań. Męskość – stanowiąca często normę pozytywną w bezpieczeństwie – wyznacza ramy dyskursu o kompetencjach kobiet.

Publikacje zebrane w książce wyraźnie ukazują, że role płciowe i przypisywane im znaczenie wpływają na odmienne doświadczenia kobiet i mężczyzn. Kontrast w postrzeganiu obu płci w przestrzeni publicznej przekłada się również na wizję działań na rzecz bezpieczeństwa. Wyraźny akcent w kontekście umacniania bezpieczeństwa przez kobiety położony jest na role: matki, opiekunki ogniska domowego, powierniczki nośnika tradycji i zwyczajów. Takie podejście powiela i utrwala stereotyp kobiety, mającej swoje miejsce w przestrzeni prywatnej, domowej. Stosunek więzi matka-dziecko oraz cecha opiekuńczości, przypisywana głównie kobietom, zostają wyszczególnione w relacjach społecznych jako czynnik uzdrawiający i antyprzemocowy, mimo iż niektóre badania dotyczące poziomu agresji nie wykazują większych różnic między mężczyznami a kobietami w tym zakresie. Rozbieżność ujawnia się w wyborze innych strategii dotyczących okazywania tej cechy w reakcji, np. na prowokację. Uwydatnia się na poziomie środków i metod stosowanych przez męskich i żeńskich „agresorów”, czyli rodzajów agresji. W przypadku agresji fizycznej jest ona wyższa u mężczyzn, natomiast w przypadku agresji werbalnej różnica jest minimalna. Kobiety wybierają częściej pośrednie i relacyjne formy agresji³¹.

³¹ Zob. J. Archer, *Sex Differences in Aggression In Real-world Settings: A Meta-Analytic Review*, „Review of General Psychology” 2004, vol. 8, issue 4, s. 291–322; B. A. Bettencourt, N. Miller, *Gender Differences in Aggression as a Function of Provocation. A Meta-Analysis*, „Psychological Bulletin” 1996, vol. 119, nr 3, s. 422–447.

Hipoteza zawierająca stwierdzenie, że mężczyźni rzadziej odczuwają skruchę, a kobiety częściej obawiają się konsekwencji, potwierdza tylko kulturowo utrwalone wzorce agresji i stosowania siły oraz wynikające z tego korzyści, np. w przypadku mężczyzn – syndrom macho (kulturowy stereotyp męskości), a w przypadku kobiety syndrom świętej (kulturowy stereotyp kobiecości)³². Przy czym rola kobiety jako „rozjemczyni” (*peacekeeper*) w bezpieczeństwie postrzegana jest w kategoriach realizacji koncepcji „etyki troski” (*ethic of care*) Sary Ruddick³³. Założenie jednak, że kobiety mają wrodzoną zdolność do pokojowego budowania relacji, utrwała stereotypy dotyczące roli kobiety, głównie w aspekcie macierzyństwa. Matczyność jako cecha pożądana u kobiet, która rozkwita w czasach pokoju, powiela normy społeczne, a tym samym reprodukuje role poszczególnych płci w odniesieniu do aspektów zagrożeń dla bezpieczeństwa, pozostawiając te ostatnie w domenie męskiej. W konsekwencji, często wśród kobiet mamy do czynienia z tzw. „syndromem oszustki” (*impostor syndrom*)³⁴, który utrudnia im, a niekiedy wręcz uniemożliwia obejmowanie wysokich stanowisk kierowniczych, strategicznych pozycji itp.

Niemniej badania potwierdziły, że włączanie kobiet w proces pokojowy przedłuża szanse na utrzymanie pokoju o 2 lata. Natomiast sytuacja, w której kobiety aktywnie brały udział w wypracowaniu porozumienia pokojowego i ich wpływ na rokowania był istotny, pokazuje, że szanse na przetrwanie ustaleń wzrastały o 35%, a ich czas utrzymania wydłużał się do 15 lat. Analizy dokonano na podstawie 182 porozumień z lat 1989–2011³⁵. Doświadczenia kobiet nie tworzą specyficznej „etyki”, ale są doświadczeniami osób żyjących w danym regionie i kształtujących istnienie organizacji społecznej. Ich inkluzja uwiarygadnia wszelkiego rodzaju działania zmierzające do stabilizacji, zapewnienia porządku i bezpieczeństwa oraz szans rozwoju własnych społeczności. Świat bez kobiet jest wobec tego po prostu nie do pomyślenia.

³² Zob. A. Gasztold, *Feminist Perspectives on Terrorism. Critical Approaches to Security Studies*, Cham, s. 41–42.

³³ Zob. szerzej: S. Ruddick, *Maternal Thinking Toward a Politics of Peace*, Ballantine Books, New York 1989.

³⁴ P. R. Clance, S. A. Imes, *The Imposter Phenomenon in High Achieving Women: Dynamics and Therapeutic Intervention*, „Psychotherapy: Theory, Research & Practice” 1978, vol. 15(3), s. 241–247. Źródło: <https://doi.org/10.1037/h0086006> [dostęp: 2.02.2021].

³⁵ M. O'Reilly, A. Ó Súilleabháin, Th. Paffenholz, *Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes*, June 2015, s. 12. Źródło: <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2015/06/IPI-E-pub-Reimagining-Peacemaking.pdf> [dostęp: 1.01.2021]; zob. A. Szpak, *Udział i rola kobiet w negocjacjach pokojowych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2018, nr 2, s. 59.

Inspiracją do stworzenia prezentowanej książki była każda kobieta, którą spotkałyśmy na swojej drodze prywatnej oraz zawodowej. I za to serdecznie Im dziękujemy, prosząc o więcej. Dziękujemy również wszystkim osobom, które bez względu na płeć, nie przeszkadzały nam w rozwoju zawodowym. Czasami tylko tyle i aż tyle wystarcza, by osiągnąć sukces.

Życzymy interesującej i pobudzającej do dyskusji lektury!

Aleksandra GASZTOLD i Kornela OBLIŃSKA

Tytuł w języku angielskim

Security without women?

Abstract

The chapter is a prelude to the considerations undertaken by the Authors in presented book. The aim of the publication is to reconstruct the presence of women in many aspects of social reality related to security issues. The authors propose to use the approach of “adding women’s experience” in scientific research and public discourse on security systems. The chapter shows the evolution of the debate on the place and role of women in public space related to security and defense aspects. In addition, women’s agency for the promotion of equality policy was emphasized, as well as the importance of initiatives of various security communities and institutions in combating the problem of discrimination.

Key words: women, safety, equality policy, feminatives, “gender lenses”.